

Митрофанов І.І.,

к. ю. н., доцент,

*завідувач кафедри кримінального та цивільного права і процесу
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*

НОРМА ТА СТАТТЯ ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ

Анотація. У статті аналізуються не тільки поняття кримінально-правової норми, а й її співвідношення до статті закону про кримінальну відповідальність. Досліджуються питання структури норми і статті закону. Констатується, що кримінально-правова норма і стаття закону про кримінальну відповідальність не можуть і не повинні збігатися, оскільки стаття закону — це відповідна частина законодавчого тексту, а кримінально-правова норма — правило поведінки і органічно пов'язане з ним веління.

Ключові слова: кримінально-правова норма, стаття закону про кримінальну відповідальність, гіпотеза, диспозиція, санкція кримінально-правової норми.

Постановка проблеми. Кримінально-правова норма визнається нами першою ланкою в механізмі реалізації кримінальної відповідальності. Специфіка методу кримінально-правового регулювання обумовлює те, що переважна більшість кримінально-правових норм — це норми-заборони. Більше того, останні становлять серцевину кримінального права, з ними пов'язані та з ними співузгоджені всі інші кримінально-правові норми. Статті Загальної та Особливої частин Кримінального кодексу України (далі — КК) є юридичною формою об'єктивації норм кримінального права. У зв'язку з цим, вчення про кримінально-правову норму як первинний елемент кримінально-правової матерії є головним підґрунтям для підвищення результативності способів і засобів кримінально-правового впливу на осіб, які вчинили, вчиняють або мають намір вчинити злочини.

Щодо співвідношення кримінально-правової норми та статті закону про кримінальну відповідальність слід вказати, що в КК України лише норми, якими визначаються завдання, принципи та поняття, містять логічно завершене державно-владне формулювання відповідних правил в окремих статтях Загальної частини, примітках до статей Особливої частини та ст. 401 Кримінального кодексу України. Усі інші статті є логічними і перебувають у певних взаємозв'язках між собою.

Аналіз останніх досліджень. Розробкою теорії кримінально-правової норми займалися такі вчені,

як М.М. Гернет, М.М. Коркунов, П.І. Люблинський, С.В. Познишев, М.Д. Сергієвський, М.С. Таганцев. Найбільшої дискусійності проблема визначення поняття кримінально-правової норми набула в 60-х роках ХХ століття. Новий поштовх у розв'язанні окреслених проблем пов'язаний з вивченням питань кримінально-правової кваліфікації діянь та їх подальшим вирішенням. Однак всі аспекти вчення про кримінально-правову норму остаточно з'ясованими визнати не уявляється можливим.

Отже, метою цієї статті є окреслення окремих питань теорії кримінально-правової норми, з'ясування співвідношення останньої зі статтею закону про кримінальну відповідальність. Крім того, назріла необхідність дослідження елементів структури кримінально-правової норми, здатних виступити дієвим засобом виявлення формально-логічних протиріч і прогалин у механізмі реалізації кримінальної відповідальності.

Виклад основних положень. Під нормою кримінального права розуміється система встановлених Верховною Радою України і юридично забезпечених загальнообов'язкових правил поведінки та органічно пов'язаних з ними велінь, покликаних регулювати окремі суспільні відносини відповідно до волі і соціальної мети тих шарів населення, які представляють відповідні народні депутати України. У формулюванні норми кримінального права під окремими суспільними відносинами маються на увазі безпосередньо організовані (основні) і забезпечувальні (додаткові) відносини, що упорядковуються відповідно диспозицією і санкцією кримінально-правової норми, а під загальними веліннями — можливі, а в деяких випадках навіть необхідні вказівки самої норми на її мету, суб'єктний склад і на ті життєві ситуації, при яких вона «спрацьовує», втілюючись в ті чи інші кримінальні правовідносини.

Таке трактування, на наш погляд, повніше відображає справжній зміст норми права, дозволяє виділити всі її складові і виявити роль кожної з них у реалізації кримінальної відповідальності. Не створюється підґрунтя і для змішання норми кримінального права з іншими системними юридичними утвореннями (наприклад, з інститутами

кримінального права). Порівняно з «традиційним» таке розуміння норми кримінального права має і деякі інші переваги, важливі при вирішенні низки дискусійних питань кримінально-правової науки. Зокрема, розширюється база для виявлення всіх структурних елементів норми кримінального права, повнішого з'ясування її внутрішньої і зовнішньої форм. Значно чіткіше фіксуються всі безпосередні похідні кримінально-правової норми та їхні ідеальні зв'язки, конкретизується характер зв'язку норми з усіма видами правовідносин. Відкривається можливість повніше простежити весь процес реалізації кримінально-правової норми через усі регульовані нею життєві відносини, а також її роль у механізмі реалізації кримінальної відповідальності.

Дослідження показало, що кримінально-правові норми поділяються на дві великі групи: 1) норми, що регулюють загальне запобігання злочинам; 2) норми, що встановлюють покарання. Кримінально-правова норма, що спрямована на виконання запобіжної функції, встановлює обов'язок не вчиняти злочин, тому формулюється дещо по-іншому, ніж норма, що встановлює покарання. Перша група норм має таку загальну словесну формулу: «Не вчиняй ... (конкретний злочин), оскільки це діяння карається ...». Ці норми адресовані всім індивідам суспільства. Друга група кримінально-правових норм написана для суду, який їх безпосередньо застосовує, і формулюється таким чином: «У разі вчинення ... (конкретний злочин) суд може призначити покарання у виді ...».

У всіх випадках застосування вказаних кримінально-правових норм суд має звертатися до статей Загальної частини КК, оскільки саме ними визначається підстава кримінальної відповідальності, розкриваються загальні (основні) ознаки суб'єкта злочину, формулюються положення про вину суб'єкта, щодо стадій вчинення злочину, спільного вчинення умисних злочинів, множини злочинів, підстав звільнення від кримінальної відповідальності, загальних та спеціальних правил призначення покарання тощо.

Конструювання кримінально-правових норм, що встановлюють покарання за вчинення злочину, та їх подальше застосування має певні особливості, оскільки такі норми нерідко взагалі начебто перебувають поза нормами самого кримінального права та інших галузей права, у межах яких охороняються суспільні відносини. Здебільшого кримінально-правові норми формулюються як переліки визначень суспільно небезпечних діянь, які заборонено вчиняти, і санкцій, відповідних до властивостей і тяжкості вказаних діянь. Саме тому не можна вмістити повністю правило забороненої поведінки в статтю закону про кримінальну відповідальність.

Виходячи з цього, слід зазначити, що кримінально-правова норма та стаття закону про кримінальну відповідальність не можуть і не повинні співпадати. Це пов'язано з правилами законодавчої техніки, що розуміється в науковій літературі як сукупність певних прийомів, застосовуваних при розробці змісту та структури кримінально-правових приписів держави та перетворенні їх у життя. Законодавець має «вписати» статтю закону в контекст усіх без винятку положень КК України. Тому статтею закону слід визнавати відповідну частину законодавчого тексту, а кримінально-правову норму — правилом поведінки та органічно пов'язаним з ним велінням.

Статті Особливої частини складаються або з єдиного положення, непозначеного цифрою (наприклад, ст.ст. 219, 220 КК) чи позначеного цифрою (наприклад, ст.ст. 221, 223, 223¹, 223² КК), або з декількох, тоді вони поділяються на частини, послідовно позначені арабськими цифрами починаючи з «1» (наприклад, ст.ст. 209, 212, 224, 225 КК). Такі частини або передбачають основний і кваліфікований склади того ж злочину (наприклад, ст. ст. 185, 364 КК), або містять два і більше самостійні склади злочинів (наприклад, ст. ст. 263, 358 КК). У разі додавання до статті нової частини вона поміщається після частини, стосовно якої вона буде містити кваліфікований склад злочину (так, ст. 301 КК була доповнена ч. 4, що містять особливо кваліфікований стосовно ч.ч. 1 і 2 ст. 301 КК склад злочину, і ч. 5, що передбачає кваліфікуючі ознаки щодо ч. 4 ст. 301 КК України [1]). При цьому додавання нової частини тягне послідовну зміну нумерації частин статті.

Деякі статті чи їх частини складаються з пунктів, які мають цифрові позначки. У пунктах частин статей Особливої частини КК описуються альтернативно передбачені ознаки основного або кваліфікованого складу злочину (наприклад, ч. 2 ст. 115 КК). У разі додавання до частини статті нового пункту він поміщається після пункту з найбільш схожою ознакою складу злочину і всі пункти частини статті в новій редакції одержують нове послідовне цифрове позначення (наприклад, частина друга статті 115 КК доповнена пунктом 14 [2], але це доповнення не змінило нумерації (позначення) інших частин (пунктів). При виключенні зі статті частини статті або пункту нумерація інших частин (пунктів) не змінюється, якщо інше спеціально не застережене законодавцем.

Окрім статті КК мають специфічну структуру, оскільки в них передбачені примітки, які роз'яснюють певні терміни і поняття закону. Так, у примітці 1 до ст. 185 КК «Крадіжка» сформульовано поняття повторності вчинення злочинів,

передбачених ст.ст. 185, 186, 189–191 КК, а в примітках 2, 3, 4 вказано на те, який злочин проти власності визнається вчиненням у значних, великих або особливо великих розмірах. Крім того, в окремих примітках до статей Особливої частини КК сформульована негативна ознака складу злочину, передбаченого цією статтею (наприклад, примітка до ст. 396 КК). Так, відповідно до ч. 2 ст. 396 КК не підлягають кримінальній відповідальності за заздальгідь необіцяне приховування злочину члени сім'ї чи близькі родичі особи, яка вчинила злочин, коло яких визначається законом. Якщо в примітки до статті входить кілька нормативних приписів, то вони послідовно позначаються арабськими цифрами починаючи з «1» (наприклад, примітки до ст.ст. 185, 209, 210 КК) і іменуються як «примітка перша», «примітка друга» тощо.

Структурно деякі статті Особливої частини КК містять частини, в яких не вказується на ознаки злочинів, а передбачаються підстави звільнення від кримінальної відповідальності (наприклад, ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114, ч. 4 ст. 212, ч. 2 ст. 212¹, ч. 2 ст. 255, ч. 2 ст. 258³, ч. 6 ст. 260, ч. 3 ст. 263, ч. 4 ст. 289, ч. 4 ст. 307, ч. 4 ст. 309, ч. 4 ст. 311, ч. 5 ст. 321, ч. 5 ст. 368³, ч. 5 ст. 368⁴, ч. 6 ст. 369, ч. 4 ст. 401 КК України). Цим нормам Особливої частини притаманний імперативний характер.

При включенні до КК нової статті вона буде поміщена у відповідний розділ Загальної або Особливої частини. Нова стаття повинна вміщуватися, як правило, вслід за статтею, що є найближчою до неї за змістом. Новій статті мають бути надані номер попередньої статті і додатковий цифровий індекс — 1, 2, 3 тощо. Щодо виключення тієї чи іншої статті із Кримінального кодексу, то воно також не змінює порядку нумерації статей у КК. Так, наприклад, ст. 331 у КК України зберігається з поміткою «Виключена» [3].

Закон України про кримінальну відповідальність може розглядатися і як окрема стаття КК. З огляду на це він, як і будь-яка правова норма, має певну структуру. При цьому під структурою слід розуміти внутрішню будову цілого, наявність у ньому нерозривно пов'язаних і необхідно організованих частин, що припускають одна одну, їх упорядкованість. Вона притаманна будь-якій системі, тому що поєднує її елементи, «перетворює їх, додаючи деяку спільність», забезпечує існування системи «як дане конкретне ціле» [4, с. 103]. У цьому зв'язку правильне розуміння структури норми права має не тільки пізнавальне, але й велике практичне значення.

Структура кримінально-правової норми — це теж її внутрішня будова, необхідні способи організації і перетворення її власного змісту, способи

зв'язків між її елементами та їхніми атрибутами. Вона охоплює всю систему утворюючих ту чи іншу норму кримінального права загальних правил і велінь.

З урахуванням цього не можна погодитися з думкою про те, що начебто норма права не має структури, а все те, що прийнято вважати її елементами, треба розглядати як окремі норми [5, с. 64–65]. Однак давно і правильно помічено, що структура правових норм, як і структурність права в цілому — об'єктивні властивості внутрішньої форми права, що існують у реальній дійсності, а не вигадані юристами для зручності користування чи вивчення закону [6, с. 103].

У юридичній літературі в структурі норм виділяють три елементи: гіпотезу, диспозицію і санкцію. Гіпотеза — умова, за якої застосовується кримінально-правова норма Особливої частини КК. Гіпотеза є обов'язковою складовою будь-якої норми, що встановлює покарання за вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого Особливою частиною КК України як злочин. Кримінально-правову норму, як і будь-яку іншу правову норму, можна аналізувати тільки через категорію логічної правової норми, що розумово відтворюється із цілої низки нормативних приписів, які не зводяться до єдиної статті закону (у цьому випадку — до статті Особливої частини КК). Вони не можуть застосовуватися без урахування загальних та інших положень закону про кримінальну відповідальність, у поєднанні з якими вони тільки й можуть утворювати норму. Гіпотезою кримінально-правової норми Особливої частини закону про кримінальну відповідальність буде слугувати вказівка на факт вчинення особою діяння, що підпадає під часові та просторові межі дії даного закону і містить усі ознаки складу злочину, передбаченого таким законом: «у разі вчинення особою злочину — убивства, зґвалтування, крадіжки, грабежу тощо — ...».

В.І. Борисов зазначає, що структура абсолютної більшості норм Особливої частини, які встановлюють покарання за окремі види злочинів, характеризується однорідністю складових елементів — у них чітко визначені диспозиція і санкція [7, с. 41–42]. На думку П.С. Матишевського, статті Особливої частини КК гіпотезу описують не текстуально, а контекстуально, тобто вона розуміється як необхідна. Текстуально ж ці статті описують диспозицію та санкцію [8, с. 56].

У зв'язку з цим слід зазначити, що обставини, які утворюють в кримінальному праві зміст гіпотези, як правило, є вольовою і усвідомленою поведінкою людини (вчинення злочинного діяння, заподіяння шкоди у стані необхідної оборони тощо). У деяких випадках передумовою початку

дії кримінально-правових норм визнається неусвідомлена (вчинення суспільно небезпечного діяння у стані неосудності є підставою для застосування примусових заходів медичного характеру) чи неконтрольована поведінка.

Слід також зазначити, що як передбачені правовою нормою життєві обставини, наявність яких обумовлює можливість початку реалізації кримінальної відповідальності, можуть виступати явища природного чи техногенного характеру, у тому числі ті, що не залежать від волі людини. Приклад цього можна навести щодо звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки, можливість якого передбачена ст. 48 КК України. У такому разі передумовою для застосування зазначеної норми є зміна обстановки, що може виразитися як у діях людей, так і в інших обставинах, у тому числі стихійного характеру. Так, якщо після незаконного вилову риби (ст. 249 КК України) настає посуха, у результаті якої водойма висихає і вся риба в ній гине, ця обставина може бути підставою для застосування ст. 48 КК України, тому що вона обумовлює істотне зниження ступеня суспільної небезпеки вчиненого злочину.

Загальною ж для всіх кримінально-правових норм Особливої частини Кримінального кодексу буде гіпотеза, що міститься в частині 1 статті 2 КК України. В цій статті визначається підстава кримінальної відповідальності, тобто умова, за якої починає «працювати» диспозиція конкретної статті Особливої частини КК — вчинення суспільно небезпечного діяння, що вміщує всі ознаки складу злочину, передбаченого конкретною статтею Особливої частини КК.

Диспозиції у кримінально-правових нормах Особливої частини КК описують стандарти забороненої поведінки певного виду, тобто в них визначається злочинність діяння. Для описування ознак складу конкретного злочину законодавець використовує один із п'яти видів диспозицій: 1) просту, у якій називається лише склад злочину і не розкривається його зміст. Ознаки злочину, що наводяться у простій диспозиції, розкриваються в слідчо-судовій практиці і кримінально-правовій літературі; 2) описову, у якій називається склад конкретного злочину і розкривається його зміст (дається його визначення); 3) бланкетну, у якій, не називаючи конкретних ознак злочину або називаючи тільки частину з них, усвідомлюється відсилка для встановлення змісту ознак злочину до інших нормативних актів, що не є законами про кримінальну відповідальність (різні інструкції, положення, правила, вказівки тощо); 4) відсилочну, у якій міститься відсилання до кримінально-правової норми або її окремого положення,

що передбачені іншою статтею або частиною цієї ж статті КК, де називається відповідний злочин або описуються його ознаки. Найчастіше відсилочна диспозиція ознаки певного складу злочину називає у першій частині статті або називає лише сам склад злочину, а ознаки, що обтяжують такий злочин (кваліфікований вид), вказує в наступній частині статті. Для цього з метою уникнення повторного опису діяння у відповідній частині використовуються слова: «те саме діяння», «діяння, передбачене частиною першою або другою цієї статті» тощо; 5) змішану (комбіновану), що включає як прості або описові, так і бланкетні або відсилочні диспозиції.

Санкція — структурна частина статті Особливої частини КК України, в якій встановлюється вид і розмір (строк) покарання за злочин, зазначений у диспозиції. При цьому слід зазначити, що не всі вчені згодні з тим, що в санкції кримінально-правової норми фіксуються різні примусові заходи, неоднорідні за змістом. Деякі вчені вважають, що в санкціях правових норм закріплені винятково засоби кримінальної відповідальності. Наприклад, М.І. Байтін з цього приводу зазначає, що санкція є структурним елементом, що передбачає наслідки порушення правової норми та визначає вид і міру юридичної відповідальності для порушника її приписів [9, с. 187]. У теорії права існують й інші точки зору вчених. Так, на думку П.С. Елькінд, необхідною умовою кримінально-процесуального примусу є санкція як структурний елемент правової норми, що передбачає форму і межі державного впливу за відмову від добровільного виконання кримінально-процесуальних вимог чи за позбавлення суб'єкта можливості використання дозволів [10, с. 86, 88]. В.І. Гойман висловлює точку зору, згідно з якою санкцію розуміють як ту частину правової норми, у якій вказуються наслідки виконання чи невиконання правила поведінки (диспозиції норми) [11, с. 36]. Ю.В. Філей запропонував визначення кримінально-правової санкції як обов'язкової складової статті (або частини статті) Особливої частини КК України, яка вміщує модель виду і строку (розміру) покарання, адекватного суспільній небезпечності злочинного діяння [12, с. 7].

Санкцію кримінально-правової норми, яка містить вид і міру відповідальності, слід розглядати у широкому та вузькому розумінні. У вузькому значенні санкція вказує лише на вид і строк (розмір) покарання. Однак у санкціях кримінально-правових норм можуть бути закріплені й інші примусові заходи, що за юридичною природою не є засобами кримінальної відповідальності. Наприклад, у санкції правової норми можуть бути закріплені засоби захисту [13, с. 35]. Санкції, що закріплюють

засоби юридичної відповідальності і визначають несприятливі наслідки, що змінюють правовий статус, досліджували В.М. Ведяхін, Т.Б. Шубіна, О.О. Левков. Зокрема, О.О. Левков вказує на те, що засоби захисту — це правові заходи, що не належать до засобів юридичної відповідальності і засобів безпеки, встановлені в законодавстві і спрямовані на відновлення права, забезпечення його виконання, на запобігання і припинення правопорушень [14]. Санкції кримінально-правових норм можуть вміщувати засоби захисту, засоби кримінальної відповідальності і засоби безпеки. Усі зазначені поняття охоплюються єдиним терміном «кримінально-правові засоби».

Таке розуміння змісту санкції уявляється нам можливим з огляду на те, що кримінально-правова норма у «широкому» розумінні у санкції передбачає можливість застосування будь-якого засобу кримінально-правового впливу на особу, яка порушила заборону, що міститься в диспозиції цієї норми, а у «вузькому» розумінні (тобто, як статтю Особливої частини закону про кримінальну відповідальність) — вид і розмір (строк) покарання.

Крім того, для обґрунтування нашої думки слід вказати на те, що законодавство про кримінальну відповідальність більшості країн континентальної Європи передбачає розгалужену систему кримінально-правових засобів: покарання, засоби безпеки, компенсаційні (реститутивні, відновлювальні), заохочувальні засоби, засоби примирення (медіації), які в комплексі спрямовані на досягнення єдиної мети — захисту суспільства від злочинних посягань та відновлення порушеного злочинним посяганням стану особи, суспільства та держави.

Висновки. Таким чином, кримінально-правова норма та стаття закону про кримінальну відповідальність не можуть і не повинні співпадати. Статтею закону слід визнавати відповідну частину законодавчого тексту, а кримінально-правову норму — правилом поведінки та органічно пов'язаним з ним велінням. Кримінально-правова норма у «широкому» розумінні у санкції передбачає можливість застосування будь-якого кримінально-правового засобу впливу на особу, яка вчинила злочин, а у «вузькому» — вид і розмір (строк) покарання.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії розповсюдженню дитячої порнографії: Закон України від 20.01.2010 року №1819-VI // Офіційний вісник України. — 2010. — № 8. — Ст. 372.
2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості: Закон України від 05.11.2009 року № 1707-VI // Офіційний вісник України. — 2009. — № 93. — Ст. 3148.
3. Стаття 331 виключена згідно із Законом України № 1723-IV від 18.05.2004 р. // ВВР. — 2004. — № 36. — Ст. 430.
4. Афанасьев В.Г. О системном подходе в социальном познании // Вопросы философии. — 1973. — № 6. — С. 98—111.
5. Слесарев В.Л. Гипотеза, диспозиция и санкция в механизме правового регулирования // XXVII съезд КПСС и развитие теории государства и права: межвузовский сб. науч. трудов. — Свердловск: Изд-во Свердл. юрид. ин-та, 1987. — С. 59—67.
6. Явич Л.С. Право и общественные отношения. Основные аспекты содержания и формы советского права. — М.: Юр. лит., 1971. — 152 с.
7. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за заг. ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. — Київ—Харків: Юрінком Інтер — Право, 2002. — 416 с.
8. Матишевський П.С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. — К.: А.С.К., 2001. — 352 с.
9. Байтин М.И. Сущность права: современное нормативное правопонимание на грани двух веков. — 2-е изд., доп. — М.: Право и государство, 2005. — 544 с.
10. Элькин П.С. Цели и средства их достижения в советском уголовно-процессуальном праве / П.С. Элькин. — Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1976. — 143 с.
11. Общая теория права и государства: учеб. / под ред. В.В. Лазарева. — М.: Юристъ, 1994. — 360 с.
12. Філей Ю.В. Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти власності: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». — Львів, 2006. — 18 с.
13. Лучков В.В. Юридическая ответственность в механизме правового регулирования: монография. — Тольятти: Волж. ун-т имени В.Н. Татищева, 2004. — 167 с.
14. Левков А.А. Меры защиты в российском праве: автореф. дис. на соискание уч. степ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история правовых учений». — Волгоград, 2002. — 28 с.

Митрофанов И.И. Норма и статья закона об уголовной ответственности

Аннотация. В статье анализируются не только понятие уголовно-правовой нормы, а и ее соотношение со статьей закона об уголовной ответственности. Исследуются вопросы структуры нормы и статьи закона. Констатируется, что уголовно-правовая норма и статья закона об уголовной ответственности не могут и не должны совпадать, поскольку статья закона — это соответствующая часть законодательного текста, а уголовно-правовая норма — правило поведения и органически связанное с ним веление.

Ключевые слова: криминально-правовая норма, статья закона об уголовной ответственности, гипотеза, диспозиция, санкция уголовно-правовой нормы.

Mytrofanov I.I. The Norms and Provisions of Law on Criminal Responsibility

Summary. In the article it has been analyzed not only the notions of criminal-legal norms but also its correlation with provisions of the law on criminal responsibility. The problems of structure of norms and provisions of the law have been studied. It has been stated that the criminal-legal norm and provisions of the law on criminal responsibility can not and should not correlate as provisions of the law are an appropriate parts of legislative text and criminal-legal norm is the rule of behaviour and the decree that connected to it inherently.

Key words: criminal-legal norm, provisions of law on criminal responsibility, hypothesis, disposition, sanction of criminal-legal norm.